

Բնագրի ճշտորէն վերարտագրու թեան տեսակէտից հայերէն եւ ուսերէն թարգմանութիւնների մէջ նոյն տարբերութիւնը նկատելի է բազմիցս: Մեծ տեղ կը բռնի համեմատութիւնը, եթէ ծայրէ ծայր կատարենք: Թէ որքան հայ թարգմանիչը նրբորէն հետեւում է բնագրին (մի վայրկեան չպիտի մոռանալ, որ այդ բնագիրը պատկանում է Շէքսպիրին) բերենք եւս երկու օրինակներ, որոնք այս տեսակէտից շատ բնորոշիչ են: Գերասանի մոնոլոգի մէջ, ուր նա նկարագրում է Հեկուբայի եղբրական տեսքը, թարգմանուած է.

Հայերէն՝

... Պատմուճանի տեղ
երկունքից մաշուած զիստերի վերայ մի վերմակ
ձգած
Որ խուճապի մէջ հազիւ էր գտել...

Ռուսերէն՝

... На мѣсто царской мантии
Наброшено въ испугѣ покрывало
На плечи, ихкудавшія отъ горя...

Բնագիր՝

Եւ պատմուճանի տեղ իր նիհար եւ բոլորովին երկունքից մաշուած զիստերի վերայ մի վերմակ ձգած, որ վախի խուճապի մէջ ձեռք էր ձգել...

Ռուս թարգմանիչը այս հատուածում միանգամայն փոխել է բնագրի միտքը, թարգմանելով, նիհար եւ բոլորովին երկունքից մաշուած զիստերի վերայ մի վերմակ ձգած, որ վախի խուճապի մէջ ձեռք էր ձգել: На мѣсто царской мантии наброшено въ испугѣ покрывало на плечи, ихкудавшія отъ гора, այսինքն արքայական վերարկուի տեղ երկունքից մէջ մի ծածկոց ձգած վշտից մաշուած ուսերի վերայ: Մինչդեռ Շէքսպիրը Հեկուբայի բոլորովին այլ յատուկութիւնն է շեշտում — ծննդաբերութիւնը, որից մաշուել էին նրա զիստերը: Այդ շեշտելով տեսարանի եղբրականութիւնը աւելի աշուր է դառնում, որովհետեւ այդ գիշերը նրա մնացած որդիները (Հեկտորը վաղուց արդէն մնացած որդիները (Հեկտորածի, Ոճի արսպանուած է) ենթակայ են կոտորածի, Ոճի արտաքին գեղեցկութեան վերադասութիւնը առանց սայթաքմունքի չի անցնում. որքան բնական են՝ վիշտը որակելու համար «մաշուած ուսեր» բառերը:

Աւելի քան երկու տասնեակ տարիների ընթացքում ուսումնասիրել Շէքսպիրագիտու-

թիւնը, ջանալ հիմնովին տիրապետել անգլիական լեզուին, ապա ձեռնարկել Շէքսպիրի թարգմանութեան, խոր գիտակցութեամբ որ այդ հանձարի մտքերի փոփոխումը թարգմանութեան արտաքին գեղեցկութեան համար միանգամայն թոյլատրելի է, որովհետեւ եւ չնչին փոփոխութիւնը կարող է վտանգել շինութիւնը, ահա հայ թարգմանիչն ինչ առաւելութիւնն է պարզում այս համեմատութեան ժամանակ:

(Շէքսպիրին)

Յ. ՄԱՂԱՅԻՆ

ԱՅԼԵՒԱՅԼԲ

ՍՈՒՆԿԵՐՈՒ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

Հայաստանի բոյսերու ուսումնասիրութեան ժամանակ անտես առնուած են սունկերը, որոնք նոյնքան կարեւոր են հայ բուսաբանութեան տեսակէտով:

Այստեղ կը գնեմ Աննայ Անջրդի գիւղին բնակիչներէն Պր. Արթանէս Ղազարեանի կողմէ ինձ հաղորդուած քանի մը սունկերու անուններ:

1. Վարդ սունկ. — գոյնը վարդագոյն է. ներքեւի կողմը սեւախառն ձերմակ կը բուսնի կաղնիի տակ:
2. Խմոր սունկ. — գոյնը ձերմակ է. կը բուսնի կաղնիի տակ. կը նմանի խմորի գնտի:
3. Կովլակ սունկ. — գոյնը հողի կը նմանի, բայց քիչ մը կարմրորակ է դրսէն. իսկ ներքեւի կողմէն ձերմակ է. կը բուսնի կաղնիի տակ: Ասիկա կը կարծեմ ըլլալ Champignon des jachères ըսուածը, եւ կամ Boule-de-neige:
4. Կաթն սունկ. — գոյնը կաթի նման ձերմակ է. կաղնիի տակ կը բուսնի. կովլակի ձեւն ունի, բայց շատ փափուկ է եւ բոլորովին ձերմակ է:
5. Կաղին սունկ. — գոյնը հողի կը նմանի բայց կարմրորակ է, իսկ ներքեւի կողմը ձերմակ է. մարմինը կարծր է: Ասիկա կը կարծեմ ըլլալ Champignon taché ըսուածը:
6. Փատ սունկ. — գոյնը ձերմակով խառն մոխրագոյն է. կաղին սունկին տեսակէն

է, բայց աւելի մեծ է: Ասիկա կը կարծեմ ըլլալ Champignon sans lait ըսուածը:

7. Թապալիս սունկ. — գոյնը կովլակի սունկին նման է. կը բուսնի կաղնիի տակ: Բառը թուրքերէն է:

8. Զրդու սունկ. — գոյնը դրսէն կարմրորակ հողագոյն է, իսկ ներքեւի կողմը ճերմակի մօտ է. ամէն տեղ կը բուսնի, եւ թուսաւոր է: Ասիկա կը կարծեմ ըլլալ Champignon pur ըսուածը:

9. Բարտի սունկ. — գոյնը մոխրագոյն է. ինքը կոճղի կը նմանի, եւ բարտիի տակէն՝ հողին մէջէն կը հանեն: Ասիկա՝ Եւրոպացւոց շատ յարգի՝ Truffe ըսուած թանկագին սունկն ըլլալու է:

10. Ուռնի սունկ. — գոյնը՝ դրսէն ճերմակ եւ սեւախառն է, իսկ ներքեւի կողմը՝ յարգի գոյն ունի. կը բուսնի ուռնիի տակ, եւ կը նմանի կովլակի:

Վիեննա:

Կ. Յ. ՌԱՄՄԱՋԵԱՆ

ՍՈՐՈԿԱԼ

«Հանդէս Ամսօրեայի» թիւ 1—2 պրակին մէջ Սորակալի մասին զանազան բանասիրաց կողմէ յայտնուած թուիրները կարդացի:

Սակայն կը փութամ յայտնել որ գրեթէ ամէնքն ալ հեռի էին համոզիչ լինելէ, եւ բառիս լուծման մերձենալէ:

Թէ՛ ի՞նչպէս կ'ըմբռնեմ ես «Սորակալ»-ը՝ աւասիկ բացատրեմ:

Բարեյիշատակ Գէորգ Գպրի «Պարսկերէն Բառարան»-ի մէջ կը գտնենք ՍՈՒՐ բառը (سور) որ ՍՈՐ եւս կը կարգացուի, որ ի մէջ այլոց «հարսանիք» ալ կը նշանակէ:

Ուրեմն Սուր եւ Սոր մի եւ նոյն բառերն են, որք միշտ «Հարս»-ի շուրջը կը գեղեցիկ, ուրեմն «Սորակալ»-ը պիտի նշանակէ Հարսին տէրը, որ է փեսայ (տճկ, տամատը հազրէթը շէհրեյարի):

«Կալ»-ը յայտնի է ի մեզ, աշխարհակալ քենեկալ, ինամակալ, պաշտօնակալ, պատուակալ, ամենակալ եւն եւն, ուրեմն «կալ»-ի վրայ ինդիր չկայ:

Եւ գիտենք որ ի հնուէն բոլոր պատերազմներն ցամաքի վրայ էին, ցամաքային պատերազմ:

ներն ալ մեծ մասամբ ձիերով կը լինէին, ո՛վ որ շատ ձիաւոր ունէր, յաղթանակը նա կը տանէր, գիտենք որ տասնեակ հազար ձի ունեցողը Բիւրասպ կը կոչուէր, պարսիկ թագաւոր մը ըսած է — ես իմ յաջողութիւններս իմ ձիուս կը պարտիմ. նոյն իսկ արքայից տապանաքարերուն վրայ, իրենց հեծած ձիուց անուններն ալ կը փորագրուէին:

Եւ որովհետեւ, այս պայմաններու մէջ, մեծագոյն բարձրագոյն պաշտօնն էր արքայից ասպաստանին վերին հսկողութիւնն եւ հոգածութիւնը, շատ հաւանական է որ այս բարձր եւ աւագ պաշտօնը արքայից փեսին՝ Սորակալին յանձնուած լինէր:

Ուրեմն ես այնպէս կը խորհիմ որ «Սորակալ» բառիս մէջ գրչի կամ այլ կերպ սխալ չկայ, ի հարկէ պարզ Ախուապետի (միր ախոր = Ասպաստանի հրամանատար) պաշտօնէն շատ անհամեմատ բարձր դիրք մը տրուելով անոր:

Սա կէտն ալ աւելցնեմ որ նոր պարսկերէն Սուրխ եւ հին պարսկերէն կարմիր գոյնին սուր կ'ըսուէր, եւ կարի հետաքրքրական է որ Պարսկաստանում պսակուելիք երիտասարդի մը համար հիններէն մնացած մեծագոյն մաղթանքն է «կարմիր հարս բերնք» խօսքը, որպէս թէ հարսին կարմիր մատղաշ զուարթ լինելը մատնանշող:

Սոյն մի քանի հակիրճ տողերը բանասերաց ուշագրութեան կը յանձնեմ:

Ռասրիդ:

ԽԱՉԻՍԱՐ

Պ Ա Տ Ո Ս Ի Ա Ն Ի Մ Ը

«Հանդէս Ամսօրեայի» Պատուարժան խմբագրութիւնը, Երուսաղէմի Վանքին Չեռագիր Բժշկարանին առթիւ հրատարակած յօդուածիս վրայ աւելցուցած էր Գիտողութիւն մը: այդու կ'ուզէր ընդունիլ, թէ «այդ ձեռագրին ընդօրինակութեան թուականը աւելի հին պէտք է ըլլայ», քան մեր որոշածը՝ որ էր՝ 1294—1307 ժամանակամիջոցը, եւ կ'ենթադրէր թէ «Չեռագիրը ընդօրինակուած ըլլալու է 1175—1201 տարիներուն», ընդունելով նաեւ՝ թէ «Աւշի որդի Հեթում Սեւաստաւոր, Ս. Ներսէս Լամբրոնացոյ եղբայրն է»:

Հատ պիտի փափաքէի, որ Հանդէսի Պատ. խմբագրութեան այս կարեւոր վարկածը ճիշդ ըլլար, ինչ որ աւելի հնութեան պիտի տաներ Երուսաղէմի Բժշկարանին գրչութեան ժամանակը, բայց դժբախտաբար այդպէս չէ:

Նախ՝ կարելի չէ որ 1175—1201 թուականներուն միջեւ ընդօրինակուած ըլլայ այն, զի ձեռագիրը կը պարունակէ Մխիթար Հերացու Գրքանոցի Ջերմանոց Մխիթարութիւնն ալ պակասաւոր. եւ գիտենք թէ այս գործը Հերացին գրած է 1184 թուին, որով 1175 թուականը ինքնին, կը չքանայ եւ անոր հետ կասկածելի կը մնայ 1201 թուականը:

Երուսաղէմի ձեռագիրը յար եւ նման է Ս. Ղազարի ձեռագրին, պարունակութեամբը, նիւթերու գլխակարգութեամբը, մինչեւ իսկ սխալներովը, ինչպէս հաստատուած է Երուսաղէմի, ինչ յղուած ցուցակով, եւ ընդօրինակուած քանի մը հաստուածներով, զորս կը ծանօթացնենք ուրիշ առթիւ:

Երուսաղէմի ձեռագրին մէջ յիշուած Սեւաստիոս Հեթումը, նոյն այն Հեթումն է որ կը յիշուի Ս. Ղազարի ձեռագրին մէջ:

Ըստ իս՝ այս երկու ձեռագիրները միաժամանակ ընդօրինակուած են աւելի հին օրինակէ մէջ:

ԳԿՏ. ՎԱՀՐԱՄ Յ. ԹՈՐԳՈՄՆԱՆ

ՅՈՒՐԵԿ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԵՐԵՆ ԼՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ

- 1794—1795 "Աղղարար", Մատրաս, խմբ. Տէր Յարութիւն Բազ. Շմառնեան: [1]
- 1800—1802 "Տարեգրութիւն", Վենետիկ, խմբ. Հ. Ղ. Վ. Ինճիճեան: [2]
- " ?—10? "Հանձարան", Կալկաթա: [3]
- " ?—10? "Օճանասփռեան", Պոմպէյ: [4]
- 1803—1820 "Եղանակ Բիւզանդեան", Վենետիկ, խմբ. Հ. Ղ. Վ. Ինճիճեան: [5]
- 1807? "Յիշատակարան", Վենետիկ, խմբ. Նոյնը: [6]
- 1812—1816 "Գիտակ Բիւզանդեան", Վենետիկ, խմբ. Հ. Գր. Վ. Գապարաճեան: [7]
- 1819 "Մանօթութիւնը վաճառականութեան", Վենետիկ, խմբ. Մխիթ. Հարց: [8]
- 1830? "Հայելի", Կալկաթա: [9]
- 1832—1840 "Լոյս Գիր", Կ. Պոլիս, Արտօնատէր Աղեքսանդր Պաթ: [10]

- 1839—1854 "Հանձարան", Իզմիր-Կ. Պոլիս, Հրտի. Բող. Մխիթարեան: [11]
- 1840—1886 "Արշալոյս Արարտեան", Իզմիր, խմբ. Ղուկաս Գ. Պալագասեան: [12]
- " —1841 "Աղղարար Բիւզանդեան", Կ. Պոլիս, խմբ. Խաչատուր Ոսկանեան: [13]
- 1841—1848 "Յայտարար գիր լոյս", Կ. Պոլիս, Արտօնատէր Աղեքսանդր Պաթ: [14]
- 1843 "Բաղմալէպ", Վենետիկ, Հրտի. Մխիթ. Հարց: [15]
- " —1846 "Հայրենասէր", Իզմիր, խմբ. Խաչատուր Յ. Մեղիքսեղուճեանց: [16]
- 1845—1851 "Աղղատէր Արարտեան", Կալկաթա, խմբ. Մեսրոպ Գաւիթեան Թաղեանց: [17]
- " "Գերմանիոյ Եկ. դիպուածները", Իզմիր, Հրտի. Հ. Բող. Հասարակութեան: [18]
- 1846—1852 "Հայաստան", Կ. Պոլիս, խմբ. Յովհաննէս Չամուռճեանց եւ Մկրտիչ Աղաթօն: [19]
- " "Աղղարար", Մատրաս, խմբ. Ս. Պ. Յովհաննէս եւ Փ. Պ. [20]
- " —1848 "Կովկաս", Թիֆլիս, խմբ. Յ. Կարենեանց եւ Մ. Պատկանեան: [21]
- 1847—1863 "Եւրոպա", Վենետիկ, Հրտի. Մխիթ. Հարց: [22]
- " "Սինկափոր", Սինկափոր: [23]
- " —1850 "Սուրհանդակ Բիւզանդեան", Կ. Պոլիս: [24]
- 1848—1849 "Բանասէր", Մատրաս, խմբ. Ս. Պ. Յովհաննէս: [25]
- " "Բանբեր Պարտիզակեան", Պարտիզակ: [26]
- 1849—1853 "Ուսումնասէր", Սինկափոր, խմբ. Գրիգոր Դ. Գալստեան: [27]
- 1850—1851 "Արարատ", Թիֆլիս, խմբ. Տէր Գաբրիէլ Բազ. Պատկանեան: [28]
- " —1853 "Հայրենասէր", Նիկոմիդիա, խմբ. Արարատ Մուրատեան: [29]
- 1851—1852 "Բանասէր", Կ. Պոլիս, խմբ. Յովհաննէս: [30]
- " —1853 "Բուրաստան (Սահակեան)", Կ. Պոլիս, Հրտի. Սահակեան վարժարանի: [31]
- 1852—1908 "Մասիս", Կ. Պոլիս, խմբ. -Տիմ. Կ. Ս. Իւթիճեան: [32]
- " —1853 "Նոյեան Աղաւնի", Կ. Պոլիս, խմբ. Գրիգոր Մարկոսեան եւ Սահակ Ապրոսեան: [33]
- 1853—1856 "Արիւր Արարտեան", Իզմիր, խմբ. Տէտեան Եղբարք: [34]
- 1854—1855 "Ընտանի Իմաստասէր", Կ. Պոլիս, Հրտի. Աղղարական ընկերութեան, խմբ. Վ. Սօֆեայեան: [35]
- " —1855 "Թութակ Հայկազեան", Իզմիր, խմբ. Տ. Վրթանէս: [36]
- 1855—1856 "Աստղիկ Արեւելեան", Կ. Պոլիս, Հրտի. Մեսրոպեան ընկերութեան: [37]
- " —1856 "Արեւելք", Պարիս, խմբ. Ստեփան Ոսկանեան: [38]
- " —1864 "Արծուի Վասպուրական", Կ. Պոլիս-Վարազ, խմբ. Մկրտիչ Վրդ. Խրիմեան: [39]